

18

cuvinte-cheie
ale lui

Martin Heidegger

Gabriel Liiceanu (n. 1942) este una dintre figurile marcante ale Școlii de la Păltiniș; personalitate civică și academică, filozof, eseist și scriitor. *Jurnalul de la Păltiniș* este un bestseller al anilor '80, mijlocind pentru public întâlnirea cu modelul cultural construit de Noica. Din aceeași perioadă datează traduceri din Platon și primele traduceri din Heidegger, la a cărui cunoaștere în România va contribui esențial. *Apel către lichele* devine un manifest al conștiinței civice românești. După 1990, seria volumelor de filozofie inițiată de *Tragicul* continuă cu *Cearta cu filozofia* și *Despre limită*. În seria *Despre minciună*, *Despre ură*, *Despre seducție*, filozofia se deschide spre un discurs mai eseistic și implicat în viața cetății. *Ușa interzisă*, *Scrisori către fiul meu* și *Întâlnire cu un necunoscut* îl impun ca pe unul dintre cei mai importanți și citați autori de „literatură personală“ din România.

gabriel
liiceanu

18

cuvinte-cheie
ale lui

Martin Heidegger

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Răzvan Luscov
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LIICEANU, GABRIEL
18 cuvinte-cheie ale lui Martin Heidegger / Gabriel Liiceanu. –
București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3830-4
14(430) Heidegger, M.
929 Heidegger, M.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
Ce este fenomenologia?	11
Ființă (<i>Sein</i>), ființare (<i>Seiendes</i>), <i>Dasein</i>	25
Existență, existențiel, existențial, existențiali, existențialitate	41
Ființare-simplu-prezentă (<i>Vorhandenes</i>) și ființare-la-îndemână (<i>Zuhandenes</i>)	47
Faptul-de-a-fi-în-lume (<i>In-der-Welt-sein</i>) ca fapt-de-a-sălășlui-în (<i>In-Sein</i>)	59
Cunoașterea lumii. „A vedea“ în contextul faptului-de-a-fi-în-lume	67
Starea de deschidere (<i>Erschlossenheit</i>)	73
Angoasa (<i>Angst</i>). Grija (<i>Sorge</i>) ca existențial integrator	93
De ce există două secțiuni în <i>Ființă și timp</i> ?	105
Ființa într-o moarte (<i>Sein zum Tode</i>)	109
Chemarea conștiinței (<i>Ruf des Gewissens</i>)	121
Starea de hotărâre (<i>Entschlossenheit</i>)	125
Temporalitatea (<i>Zeitlichkeit</i>)	129
<i>Încheiere</i>	137

Cuvânt înainte

Paginile care urmează au însoțit, în *Anexe*, ediția în limba română a lucrării lui Martin Heidegger *Ființă și timp*, apărută la Humanitas în 2003, în traducerea lui Gabriel Liiceanu și a lui Cătălin Cioabă. Erau intitulate *Excurs asupra câtorva termeni heideggerieni din Ființă și timp*. Ele sunt reluate acum într-un volum separat, cu pretenția de a elucida câteva cuvinte-cheie ale gândirii lui Heidegger, și sunt prinse într-o mini-serie care încearcă să explice „pe înțelesul tuturor“ ideile fundamentale ale câtorva mari gânditori europeni. Cititorul poate să-și pună cu deplină îndreptățire întrebarea dacă „18 cuvinte-cheie“ provenind dintr-o lucrare ce aparține primei perioade din gândirea lui Heidegger (cartea a apărut în 1927) pot da seama de întreaga lui gândire. Răspunsul corect este: *da și nu*.

Da, în măsura în care Heidegger s-a referit pe parcursul întregii sale vieți la *Sein und Zeit* ca la lucrarea întemeietoare a gândirii sale. Depășind-o în etapele ulterioare ale drumului său, el nu a repudiat necesitatea începutului, ci mai degrabă resursele lingvistico-speculative la care autorul a recurs pentru a exprima gândul original. *Da*, de asemenea, în măsura în care cuvintele-cheie abandonate pe drum sunt cele care, în pofida „voinței autorului“ și a noilor etape de gândire (în care ele nu și-au mai găsit locul), sunt cele care s-au încrustat cel mai tare în memoria istorico-filozofică a veacului sau care au iradiat cel mai mult în spațiile culturii extra-filozofice, reorientând, prin filtre neștiute, gândirea literaților, a teologilor, a psihologilor, a cineaștilor sau a artiștilor plastici. Spiritul heideggerian a pătruns în lume prin cuvintele-cheie din *Ființă și timp*, și nu prin termenii heideggerieni care li s-au adăugat în paginile publicate ulterior.

Răspunsul e *nu* (cuvintele-cheie inventariate și explicitate aici *nu* pot acoperi tot peisajul gândirii lui Heidegger), dacă avem în vedere prestația monografului specializat care își propune să ofere imaginea exhaustivă a unui gânditor. Nu aceasta este însă intenția seriei de buzunar în care apare

acum prezentarea celor „18 cuvinte-cheie“. Și mi se pare perfect firesc ca, în cazul lui Heidegger, să ne rezumăm, atunci când vrem să vorbim despre ideile care au modificat starea mentală a lumii, la opera lui fundamentală: *Sein und Zeit* rămâne cel mai impresionant tratat despre condiția umană din istoria culturii lumii. Vom începe povestea noastră cu cuvântul „fenomenologie“, cel ce descrie metoda care a făcut cu puțință degajarea structurilor ultime ale existenței, adică a felului în care suntem noi, oamenii, după ce scădem din ființa noastră accidente de loc, timp sau cultură prin care am intrat în viață.*

* Citatele din lucrarea lui Heidegger urmează ediția Martin Heidegger, *Ființă și timp*, trad. rom. Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 2003, iar paginile citate în croșete au în vedere ediția Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, May Niemayer Verlag, Tübingen, ed. a XVI-a, 1986. Prescurtarea GA, urmată de trimiterea la volum și pagină, are în vedere ediția completă a operelor lui Heidegger în limba germană (Martin Heidegger, *Gesamtausgabe*, ed. Friedrich-Wilhelm von Hermann, Vittorio Klostermann, Frankfurt/Main).

Ce este fenomenologia?

Întreaga „mașinărie“ care este *Sein und Zeit* se mișcă datorită unei metode: *fenomenologia*. Ea presupune o tehnică de abordare a lucrurilor fără de care întregul discurs din *Ființă și timp* nu ar fi putut lua naștere niciodată.

Dar ce este fenomenologia în varianta ei heideggeriană? Heidegger a vorbit în repetate rânduri pe această temă și există cel puțin două cursuri în care el tratează în mod explicit problema fenomenologiei: *Einführung in die phänomenologische Forschung / Introducere în cercetarea fenomenologică* (GA 17), ținut la Marburg în semestrul de iarnă 1923–1924, și *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs / Prolegomene la istoria conceptului de timp* (GA 20) (partea I este dedicată în întregime fenomenologiei lui Husserl), ținut la Marburg în semestrul de vară 1925. Pe lângă acestea, merită reținute cursurile care încadrează „deceniul

fenomenologic“ și care sunt dedicate la rândul lor problematicii fenomenologice: *Grundprobleme der Phänomenologie / Probleme fundamentale ale fenomenologiei* (GA 58), ținut la Freiburg în semestrul de iarnă 1919–1920, și, cu același titlu, *Die Grundprobleme der Phänomenologie / Problemele fundamentale ale fenomenologiei* (GA 24), ținut la Marburg în semestrul de vară 1927.

Heidegger însuși face în cursul din 1923–1924 un scurt istoric al termenului „fenomenologie“ (GA 17, pp. 5–13). Acesta apare pentru prima oară în secolul al XVIII-lea, în școala lui Christian Wolff, în speță în lucrarea lui Johann Heinrich Lambert din 1764, intitulată *Neues Organon / Noul Organon*. Termenul, care se referă la aparență și la modalitățile de respingere a ei, apare într-un context de construcții analoge, foarte la modă în epocă, având toate la bază un etimon elin: „diaionologie“, teoria despre legile gândirii, „alethiologie“, teoria adevărului etc.

„Fenomenologie“ apare apoi la Kant. Întrucât „fenomenul“ este lucrul ca obiect al intuiției sensibile, căreia i se adaugă apoi categoriile intelectului, în jurul fenomenului se alcătuieste în chip firesc sistemul științelor empirice, de tip fizic. Kant folosește cuvântul „fenomenologie“ ca atare în scrierile

dedicate filozofiei naturii, în speță în capitolul IV al lucrării *Metaphysische Anfangsgründe der Phänomenologie / Temeiurile metafizice ale fenomenologiei*, în care se ocupă de problema mișcării ca obiect al experienței, în speță ca modificare a relațiilor spațiale.

Fenomenologia spiritului este, apoi, titlul faimoasei cărți a lui Hegel, apărută în 1807. „Fenomenologia“ este aici o uriașă saga a spiritului uman, urmărit în mersul său urcător, de la formele conștiinței individuale și până la marile întruchipări pe care le îmbracă „spiritul obiectiv“ pe parcursul istoriei umane. Cu vorbele înseși ale lui Hegel, „fenomenologia spiritului“ studiază „istoria etapelor succesive, a aproximațiilor și opozițiilor prin care Spiritul se ridică de la senzația individuală la rațiunea universală“.

În sfârșit, Husserl. Ce a însemnat Husserl în istoria fenomenologiei și ce a însemnat el pentru gândirea lui Heidegger ne-o spune Heidegger însuși în partea I din cursul despre istoria conceptului de timp din 1925. Cartea care a reprezentat pentru Heidegger „prima străbateră la lumină a fenomenologiei“ este *Logische Untersuchungen / Cercetări logice*, pe care Husserl a publicat-o în 1900–1901. (Volumul al doilea poartă subtitlul

Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis / Cercetări de fenomenologia și teoria cunoașterii.) Apariția noutății are loc, după Heidegger, în cea de-a doua parte a lucrării (alcătuită din șase „cercetări“), în care Husserl discută despre *conștiința ca intenționalitate* și despre *intuiția categorială*. Întrucât aceste idei husserliene vor face parte în mod intim din structura de gândire a lui *Sein und Zeit*, vom vedea pe scurt în ce constau ele, urmărind în linii mari însăși expunerea lui Heidegger din cursul amintit.

Intenționalitatea – Ce aduce nou Husserl în utilizarea unui termen pe care l-a preluat de la profesorul său Franz Brentano și a cărui istorie trece prin gândirea scolastică pentru a ajunge la Aristotel? De la Brentano, Husserl reține ideea că toate actele psihice, indiferent de natura lor (volitive, deziderative, cognitive), sunt determinate de o *intentio*, adică vizează întotdeauna ceva, *sunt îndreptate către* un obiect anume. Această „orientare-către“ ține de însăși structura actelor psihice și presupune că nici o formă a conștiinței nu este primordial goală, ea întâlnindu-se abia ulterior cu un obiect sau altul. „Orientarea-către“ creează o sudură psiho-obiectuală, care exclude pre existența a doi termeni separați și in-

trarea lor într-o relație exterioară. Așadar, când percepem, noi nu jucăm rolul unui spectator detașat care asistă la defilarea unor entități indifferente. „Percepția naturală, așa cum trăiesc eu în ea, atunci când mă mișc în lumea mea, nu este, în cea mai mare parte a timpului, o contemplare autonomă a lucrurilor și o studiere a lor, ci ea se confundă cu o îndeletnicire concretă și practică cu lucrurile; ea nu este autonomă, eu nu percep pentru a percepe, ci pentru a mă orienta, pentru a-mi croi un drum, pentru a mă ocupa de ceva anume.“ (GA 20, pp. 37–38) Întreaga distincție pe care o va face Heidegger în *Sein und Zeit* între „privirea teoretică“ (*Sicht*), „contemplarea detașată“ (*Betrachten*), „privirea pur considerativă“ (*Hinsehen*), pe de o parte, și „privirea-ambientală“ (*Umsicht*) pe care *Dasein*-ul o pune în joc în viața de zi cu zi, pe de altă parte, își are originea aici. Toate actele noastre perceptive sunt amprentate de o intenționalitate care își are sursa într-un conținut de viață extras din lumea în care ne mișcăm. Eu pot să descriu orice obiect utilizând două serii de predicate, în funcție de felul în care încadrez lucrul pe care îl descriu: dacă o floare, de pildă, o consider ca *Umweltding*, ca lucru făcând parte din „lumea ambientă“, atunci o ofer dând